

2144

۳.

۱

۲۵۰

فوزی

www.ketab.ir

www.ketab.ir

نگاه تطبیقی به ارتداد
از دیدگاه شیعه و اهل سنت

روح الله سرمدی

سرشناسه: سرمدی، روح الله، ۱۳۶۴ -
عنوان و نام پدیدآور: ارتداد از دیدگاه شیعه و اهل سنت / محقق روح الله سرمدی.
مشخصات نشر: مشکین شهر: پیروان ولایت، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۲۶۴ ص.؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک: ۲۵۰۰۰ ریال: ۷-۰۰-۹۹۹۲۸-۶۲۲-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه.

موضوع: ارتداد (فقه)

موضوع: (Apostasy (Islamic law

رده بندی کنگره: ۵/۱۹۶/۵/۴ الف ۱۳۹۷

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۷۷

شماره کتابشناسی ملی: ۵۴۵۸۶۸۴

پیروان ولایت

نام کتاب ارتداد از دیدگاه شیعه و اهل سنت
ناشر پیروان ولایت
مؤلف روح الله سرمدی
چاپ اول / ۹۷
شمارگان ۳۰۰ جلد
چاپخانه فرمانیه
قیمت ۲۵۰۰۰ ریال

شماره تماس انتشارات پیروان ولایت
۰۹۳۵۴۱۳۳۹۱۳ و ۰۹۱۹۱۹۷۱۴۲۸

فهرست مطالب

۸..... چکیده

۱۳..... مقدمه

بخش اول

۱۶..... مفاهیم و کلیات

۱۷..... فصل اول: مفاهیم

۱۷..... گفتار اول: تعریف مفهوم ارتداد در لغت و اصطلاح فقه

۱۹..... گفتار دوم: مفهوم کفر و اسلام در اصطلاح فقه

۲۲..... گفتار سوم: مفهوم فقهی مهدورالدم

۲۵..... گفتار چهارم: مفهوم ضروری دین

۲۷..... فصل دوم: کلیات

۲۷..... گفتار اول: تفاوت اسلام و ایمان و تأثیر آن در بحث ارتداد

بخش دوم

۳۲..... بررسی اقسام ارتداد در فقه فریقین

۳۳..... فصل اول: اقسام ارتداد در فقه شیعه

۳۳..... گفتار اول: اقسام ارتداد

۳۴..... گفتار دوم: آرای فقهای شیعه در اقسام ارتداد

۳۹..... گفتار سوم: دلایل تقسیم مرتد به فطری و ملی

۴۲..... فصل دوم: اقسام ارتداد در فقه اهل سنت

۴۲..... گفتار اول: اقسام ارتداد

گفتار دوم: اقوال فقهای اهل سنت ۴۳

گفتار سوم: ادله : ۴۷

بخش سوم

بررسی موجبات ارتداد در فقه فریقین ۵۱

فصل اول: موجبات ارتداد در فقه فریقین ۵۲

گفتار اول: انکار خدا و رسول ۵۳

گفتار دوم: انکار معاد ۶۳

گفتار سوم: انکار ضروری دین یا مذهب ۶۸

گفتار چهارم: استغرای خدا و پیامبران ۹۱

گفتار پنجم: نسب خدا و انبای الهی ۹۸

فصل دوم: شک و ارتداد ۱۰۸

بخش چهارم

بررسی فقهی شرایط تحقق و راههای اثبات ارتداد از منظر فریقین ۱۱۴

فصل اول: شرایط تحقق ارتداد در فقه شیعه و اهل سنت ۱۱۵

گفتار اول: عقل ۱۱۵

گفتار دوم: بلوغ ۱۱۸

گفتار سوم: قصد ۱۲۲

گفتار چهارم: اختیار ۱۲۴

فصل دوم: راههای اثبات ارتداد در فقه شیعه و اهل سنت ۱۲۸

گفتار اول: اقرار ۱۲۸

گفتار دوم: بینه ۱۳۱

گفتار سوم: علم قاضی ۱۳۴

بخش پنجم

احکام و آثار فقهی ارتداد از دیدگاه شیعه و اهل سنت ۱۴۱

فصل اول: احکام و آثار ۱۴۲

گفتار اول: توبه مرتد ۱۴۲

دلیل اول: روایات ۱۴۳

دلیل دوم: اجماع ۱۴۶

گفتار دوم: نجاست ۱۶۰

گفتار سوم: جدایی همسر ۱۶۵

گفتار چهارم: تقسیم اموال ۱۷۱

گفتار پنجم: قتل ۱۸۰

فصل دوم: حکم فقهی تکرار ارتداد ۱۹۲

فصل سوم: کیفر مرتد حد است یا تعزیر؟ ۱۹۵

فصل چهارم: پاسخ به شبهات ۱۹۹

فلسفه احکام ارتداد ۲۰۰

گفتار اول: رابطه آزادی عقیده و بیان با احکام ارتداد ۲۰۲

گفتار دوم: نسبت احکام ارتداد بالا إکراه فی الدین ۲۰۷

فهرست منابع و مآخذ ۲۱۷

چکیده

در نوشتار حاضر سعی بر این است که مساله ارتداد از دیدگاه فقهای شیعه و اهل سنت مورد بررسی قرار گرفته و آراء ایشان تطبیق گردد تا مشترکات و موارد اختلافی این بحث از منظر فریقین روشن گردد. از این رو به طور خلاصه می توان گفت: ارتداد در لغت به معنای بازگشت و در اصطلاح فقهی به معنای روگردانی از اسلام به کفر است. در مورد اقسام ارتداد، فقهای شیعه با استناد به روایات اهل بیت علیهم السلام ارتداد را به دو نوع فطری و ملی تقسیم کرده اند؛ ولی در مقابل فقهای اهل سنت به علت فقدان نص خاص مبنی بر تقسیم ارتداد در منابع روایی خودشان مرتد را یک قسم بیشتر ندانسته اند.

بررسی و تطبیق نظرات علمای اسلام نشانگر این مطلب است که انکار خدا و رسول، انکار معاد، انکار ضروری دین یا مذهب، استهزاء خدا و پیامبران و هم چنین سبب خدا و انبیای الهی از عوامل و موجبات ارتداد شمرده می شوند. و با عنایت به عنوان انکار و وجود فقهای شیعه شک در اعتقادات و مسائل دینی را در حکم ارتداد نمی دانند؛ ولی فقهای اهل سنت شک را هم در حکم انکار و وجود دانسته اند.

در بحث شرایط ثبوت و راههای اثبات ارتداد فقهای شیعه می گویند: عقل، بلوغ، قصد و اختیار از جمله شرایط تحقق ارتداد اند، و اقرار، بیعت و نیز علم قاضی از راههای اثبات ارتداد می باشند. و فقهای اهل سنت عقل، قصد و اختیار را در تحقق ارتداد ضروری شمرده اند؛ ولی شرط بودن بلوغ در این باب اختلافی است زیرا فقهای حنفی و مالکی و نیز برخی از حنبلیان بلوغ را شرط نمی دانند و در مقابل، فقهای شافعی و جمعی از حنابله بلوغ را هم شرط دانسته اند. و در طرق اثبات ارتداد فقهای عامه اقرار

و بینه را قبول کرده؛ ولی این که علم قاضی بتواند در جرائمی مثل ارتداد یکی از طرق اثبات باشد، مورد قبول ایشان نیست.

با اثبات مرتد بودن یک فرد، احکام و آثاری بر ارتداد او مترتب می شود که بدین صورت است: اولین حکم، توبه است که فقهای شیعه با استناد به روایات اهل بیت علیهم السلام در قبولی توبه بین فطری و ملی تفاوت قائل شده و می گویند: توبه فقط از مرتد ملی مورد قبول است؛ ولی فقهای اهل سنت به علت فقدان دلیل خاص در این مطلب بین فطری و ملی فرق نگذاشته و هر دو را به یک حکم دانسته اند. علی رغم اختلاف در مرتد مرد، فقهای شیعه و سنی در این که توبه زن مرتده در هر حال مورد قبول است اتفاق نظر دارند خواه فطریه باشد یا ملیه. در مورد استتابه هم فقهای شیعه آن را واجب شمرده و طبق قول مشهور مدت آن را نیز سه روز دانسته اند؛ ولی فقهای اهل سنت در این مسأله اختلاف دارند البته طبق نظر مشهور در فقه عامه نیز مدت استتابه سه روز است. دومین حکم از احکام ارتداد بحث نجاست است که فقهای شیعه مرتد را هم مثل کفار نجس دانسته اند؛ ولی عامه حکم به نجاست را از آن جا که در کافر هم قبول ندارند در مرتد هم قبول نکرده اند. حکم سوم از احکام ارتداد جدایی همسر مرتد است و فقهای شیعه و سنی در این زمینه بالاتفاق قائل اند به این که ارتداد یکی از موانع ازدواج و باعث باطل شدن عقد نکاح و در نتیجه علت جدایی همسر مرتد می باشد. حکم چهارم در باب ارتداد تقسیم اموال مرتد می باشد و در این خصوص طبق نظر فقهای شیعه با تحقق ارتداد اموال مرتد فطری بین وارثان مسلمان اور تقسیم می شود و در مرتد ملی تقسیم اموال منوط به عدم توبه است، و زن مرتده از آن جایی که حکم قتل برای او مطرح نیست، تا زمان مرگ اموال او در ملک او

خواهد بود و طبق نظر فقهای حنفی مرتد در مدت زمان استتابه محجور می شود و اگر توبه نکرد اموال او بین وارثان مسلمان تقسیم می شود، و زن مرتده نیز تا زمان مرگ مالک اموال خود می شود زیرا فقهای حنفی نیز هم چون شیعه برای او حکم قتل بیان نکرده اند. و بر اساس نظرات فقهای مالی و حنبلی و برخی از شافعیان بعد از ثبوت ارتداد، فرد مرتد محجور می شود و اگر در زمان استتابه توبه کند ملکیت او نسبت به اموال زایل نمی شود و طبق نظر هر سه مذهب تمام اموال مرتد متعلق به بیت المال مسلمان می شود. آخرین حکم از احکام ارتداد بحث قتل مرتد است. فقهای شیعه مرتد فطری را به طور مطلق مهدورالدم شمرده اند، مرتد ملی هم در فرض عدم توبه محکوم به قتل می شود و در مورد زن مرتده حکم قتلی مطرح نشده است بلکه در صورت عدم توبه محکوم به حبس ابد خواهد شد. در فقه عامه بدون تفاوت بین فطری و ملی، در فرض عدم توبه حکم قتل برای هر دو ثابت است. درباره زن مرتده فقهای حنفی هم نظر با شیعیان هستند؛ ولی شافعیان و مالکیان و نیز حنبلیان زن مرتده را هم مهدورالدم دانسته اند.

با روشن شدن احکام پنجگانه ارتداد در خصوص تکرار ارتداد فقهای شیعه می گویند: اگر مرتد بعد از توبه، دوباره از دین خارج شود، بار چهارم بدون استتابه و بدون پذیرش توبه حکم قتل درباره او جاری خواهد شد. فقهای حنفی، مالکی و شافعی بر این باورند که حق توبه از مرتد ساقط نمی شود، گرچه فردی صد بار مرتد شده و دوباره توبه کند، باز هم توبه او پذیرفته می شود؛ ولی حنبلیان بر خلاف سایر اهل سنت می گویند: اگر فردی بعد از توبه از ارتداد خود، دوباره مرتکب یکی از موجبات ارتداد شود، توبه او پذیرفته نخواهد شد. درباره حد یا تعزیر بودن جرم ارتداد

نیز باید گفت: طبق نظر فقهای شیعه ارتداد از حدود شمرده می شود و فقهای اهل سنت نیز بجز حنفیان با این حکم موافق اند.

با روشن شدن اصل بحث در مساله ارتداد و بیان احکام آن، آخرین بحث در پژوهش حاضر پاسخ گوئی به شبهات خواهد بود. از آن جا که مخالفین اسلام احکام ارتداد را مخالف با اصل آزادی عقیده و نیز در تعارض با قرآن دانسته اند، شبهاتی هم در این زمینه مطرح شده که با توجه به فلسفه احکام ارتداد، پاسخ از شبهات موجود کار مشکلی نخواهد بود زیرا در باب فلسفه احکام مذکور آمده است: تحقیر دین و تضعیف نظام اسلامی و نیز جنگ روانی و تضعیف عقاید مسلمانان و هم چنین نفوذ بیگانگان به قصد براندازی حکومت اسلامی و هم چنین سقوط فکری و عقیدتی خود فرد مرتد از جمله فلسفه احکام ارتداد می باشند.

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على سيدنا محمد و على آله الطيبين الطاهرين لاسيما بقيه الله الاعظم ارواح العالمين له الفداء ، قال الله الحكيم في كتابه الكريم : «و من يرتدد منكم عن دينه فيمت و هو كافر فأولئك حبطت أعمالهم في الدنيا و الآخرة و أولئك أصحاب النار هم فيها خالدون »^۱

هدف از آفرینش انسان، شناخت خدا و پرستش او و رسیدن آدمی به رشد و کمال معنوی است. برای این که بشر به خوبی بتواند به هدف خلقت خویش برسد، خداوند متعال از آغاز خلقت و استقرار بشر روی زمین با ارسال رسل و انزال کتب، مسیر کمال انسان را هموار کرده و راه سعادت و شقاوت را به او نشان داده است. از این جهت دین و مکتب، نور و مایه حیات است که انسانها را از ظلمت جهل رهانیده و به سوی نور و راه سعادت هدایت می کند. به طور کلی می شود گفت : انسانها در برخورد با این نعمت بزرگ و بهره مندی از آن متفاوت بوده و به سه گروه تقسیم می شوند :

گروه اول : مومنان راستین اند که با تفکر و اندیشه، دعوت انبیای الهی را اجابت کرده و با انتخاب دین و عمل به دستورات آن و استقامت در راه دین، سعادت دنیا و آخرت خویش را فراهم ساخته اند.

گروه دوم : کافران مستکبر و لجوج هستند که بر اثر عدم تفکر در رسالت انبیای الهی و با پیروی از هواهای نفسانی و وسوسه های شیطان راه باطل را انتخاب کرده و با رد دعوت حیات بخش انبیاء، خود را دچار ظلمت و هلاکت کرده اند.

گروه سوم: کسانی اند که پس از بهره مندی از نور و معنویت دین با پشت پا زدن به دین و رسالت پیامبران الهی، دوباره خود را به ظلمت جهل و کفر گرفتار کرده و از نور و معنویت دین محروم می کنند. موضوع بحث ما در نوشتار حاضر همین گروه سوم است که در اصطلاح فقهی از آنان به عنوان مرتد و از عمل ایشان با عنوان ارتداد یاد می شود و در فقه اسلامی برای ارتداد، احکام و آثار خاص بیان شده است.

با توجه به فضای تبلیغاتی دشمنان اسلام درباره احکام ارتداد و شبهه افکنی در این زمینه به طوری که احکام ارتداد را مخالف با آزادی انسان و نیز در تعارض با خود قرآن معرفی می کنند، محققین مسلمان در راستای دفاع از مکتب اسلام کتابها و مقالات فراوانی در زمینه ارتداد نوشته و پاسخهایی از شبهات مخالفین داده اند، از جمله کتاب ارتداد در اسلام، ارتداد از دیدگاه فقها، ارتداد بازگشت به تاریکی، عقوبت الزانی و المرتد و دفع الشبهات و کتابهای فراوان دیگر در این زمینه که قابل تقدیر می باشد، لیکن بررسی های ایشان یا از دیدگاه حقوقی به مساله ارتداد پرداخته و یا فقط از منظر فقهای شیعه و یا فقط از دیدگاه فقهای اهل سنت به این بحث پرداخته اند، برخی از کتابها هم از نگاه قرآنی نیز این بحث را مطرح کرده است، و برخی از تحقیقات هم فقط به دنبال پاسخ گفتن از شبهات بوده اند. با توجه به این که تا کنون اثری به عنوان بررسی تطبیقی مساله ارتداد به رشته تحریر در نیامده نوشتار حاضر را می توان بدیع دانست، از این جهت هدف اساسی در پژوهش پیش رو این است که مساله ارتداد به صورت تفصیلی از دیدگاه فقهای شیعه و سنی مورد بررسی قرار گرفته و آرای ایشان تطبیق گردد تا در سایه آن بتوانیم پاسخ گوی شبهات موجود در زمینه احکام ارتداد نیز باشیم. بر این اساس سوال اصلی در نوشتار پیش رو این است که

ارتداد از دیدگاه فقهای شیعه و اهل سنت چگونه ارزیابی می شود؟ برخی از سوالات فرعی نیز بدین صورت است که ارتداد چند قسم دارد؟ موجبات ارتداد چیست؟ شرایط ثبوت و راههای اثبات ارتداد کدام است؟ ارتداد چه احکام و آثاری برای مرتد در پی دارد؟ پاسخ به سوالات مذکور در پنج بخش تنظیم شده است. بخش اول مربوط به بیان مفاهیم و کلیات و بخش دوم، اقسام ارتداد، بخش سوم نیز موجبات ارتداد، بخش چهارم هم شرایط تحقق و هم چنین راههای اثبات ارتداد و در بخش پنجم نیز احکام فقهی ارتداد به همراه پاسخ به شبهات موجود در زمینه احکام ارتداد مطرح گردیده است.

در پایان لازم به ذکر است که در تالیف این رساله از روش شرح و تحلیل اجتهادی با استناد به دلایلی از قرآن، سنت، اجماع، عقل و سیره، و از منابع معتبر حوزوی و دانشگاهی استفاده شده است.